

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-358-32>

УДК 334.012.46

JEL Classification: L31, L33, P51

СОЛОМЕНЧУК Артем

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0009-0002-2705-1062>

e-mail: solomenchuk.artem422@yu.edu.ua

РОЛЬ НЕКОМЕРЦІЙНОГО СЕКТОРА У ФУНКЦІОНУВАННІ ЗМІШАНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено теоретико-методологічні засади формування та розвитку змішаної економічної системи як домінуючої моделі організації сучасного господарства. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до трактування поняття «змішана економіка», розкрито особливості її становлення в економічній теорії та охарактеризовано основні концепції, сформовані представниками кейнсіанського, інституціонального, неокласичного та соціально-ринкового напрямів. Узагальнено погляди науковців щодо співвідношення ринкових і державних механізмів регулювання економічних процесів, а також висвітлено альтернативні підходи, які заперечують можливість існування змішаної економіки як окремого типу економічної системи.

Обґрунтовано, що сучасна змішана економіка характеризується плюралізмом форм власності, різноманітністю суб'єктів господарювання, поєднанням ринкового саморегулювання, державного впливу та діяльності інститутів громадянського суспільства. Доведено, що ефективне функціонування економічної системи забезпечується не лише взаємодією ринку і держави, а й активною участю корпоративного сектору, професійних об'єднань, громадських організацій та інших соціальних інститутів, які впливають на розподіл ресурсів і формування економічної політики.

Особливу увагу приділено особливостям розвитку змішаної економічної системи України в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Визначено, що подальший розвиток національної економіки потребує удосконалення механізмів державного регулювання, зміцнення ринкових інститутів, розвитку громадянського суспільства та забезпечення балансу економічних інтересів держави, бізнесу і суспільства. Зроблено висновок, що змішана економічна система є закономірним результатом еволюції економічних відносин та найбільш адаптивною моделлю розвитку, здатною забезпечити економічне зростання, соціальну стабільність і підвищення якості життя населення.

Ключові слова: змішана економіка; економічна система; державне регулювання; ринковий механізм; форми власності; інститути громадянського суспільства; соціально-ринкова економіка; економічний розвиток; економічна політика; Україна.

SOLOMENCHUK Artem

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

THE ROLE OF THE NON PROFIT SECTOR IN THE FUNCTIONING OF A MIXED ECONOMY

The article examines the theoretical and methodological foundations of the mixed economy as the dominant model of organizing a modern economic system. The evolution of scientific approaches to the concept of a mixed economy is analyzed, and the main theoretical views developed within the Keynesian, institutional, neoclassical, and social market economy traditions are considered. Particular attention is paid to the relationship between market self-regulation and state intervention, as well as to alternative concepts that deny the possibility of the mixed economy as an independent type of economic system.

The study demonstrates that a modern mixed economy is characterized by the coexistence of various forms of ownership, diversity of economic actors, and the interaction of market mechanisms, public administration, and civil society institutions. It is argued that the effective functioning of a mixed economic system depends not only on the balance between the market and the state but also on the active participation of corporations, professional associations, consumer organizations, and other institutions that influence the allocation of resources and the implementation of economic policy.

Special attention is given to the development of the mixed economy in Ukraine under current socio-economic transformations. The findings indicate that sustainable economic development requires improving state regulation, strengthening market institutions, supporting civil society, and ensuring a balanced interaction among the state, business, and society. The article concludes that the mixed economy represents the most adaptive model of economic development capable of ensuring economic growth, social stability, and a higher quality of life.

Keywords: mixed economy; economic system; state regulation; market mechanism; forms of ownership; civil society institutions; social market economy; economic development; economic policy; Ukraine.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.08.2026

Прийнята до друку / Accepted 29.09.2026

Опубліковано / Published 29.10.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© СОЛОМЕНЧУК Артем

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОКІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується ускладненням механізмів координації економічних процесів, поєднанням ринкових і державних інструментів регулювання, а також зростанням ролі інститутів громадянського суспільства. За цих умов особливої актуальності набуває дослідження змішаної

економічної системи як форми організації господарського життя, що забезпечує поєднання різних форм власності, механізмів господарювання та інструментів регулювання економічних процесів.

Попри тривале використання поняття «змішана економіка» в економічній теорії, досі залишаються дискусійними питання щодо її сутності, структурних елементів, співвідношення ринкових, державних і суспільних механізмів регулювання, а також закономірностей розвитку в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Особливого значення ці питання набувають для України, яка перебуває у процесі формування соціально орієнтованої ринкової економіки та вдосконалення інституційної системи державного управління.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні засади концепції змішаної економіки були сформовані у працях Е. Хансена, представників німецької історичної школи, Дж. М. Кейнса, неокейнсіанців та представників теорії «неосинтезу». Вагомий внесок у розвиток концепції зробили дослідники, які обґрунтовували необхідність поєднання ринкового механізму із державним регулюванням економіки.

Водночас альтернативні підходи були представлені працями К. Маркса, В. Зомбарта, Л. фон Мізеса, Ф. Гаєка, М. Фрідмана та представників ордолібералізму, які по-різному оцінювали можливість співіснування різних господарських систем та межі державного втручання в економіку.

Серед українських учених вагомий внесок у дослідження змішаної економіки та механізмів її регулювання зробили В. Геєць, С. Мочерний та інші науковці, які розглядали функціонування сучасної економічної системи як результат взаємодії ринкових, корпоративних і державних інститутів. Незважаючи на значну кількість наукових праць, потребують подальшого дослідження питання еволюції змішаної економіки, ролі інститутів громадянського суспільства та особливостей формування ефективної моделі регулювання економіки України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності змішаної економічної системи, дослідження її основних структурних характеристик і механізмів координації економічної діяльності, а також обґрунтування ролі ринкових, державних і суспільних інститутів у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття «змішана економіка» було введено у науковий обіг західними вченими, зокрема Е. Хансеном. У витоках обґрунтування і розвитку теорії і методології змішаної економіки стояли представники німецької історичної школи: науковці інституціонально-соціального напрямку, Дж. Кейнс і неокейнсіанці; вчені теорії «неосинтезу».

Теоретичний висновок про необхідність існування в межах економічної системи різних типів економічних структур, різних форм власності і господарювання та визнання їх суттєвого впливу на розвиток всієї економіки був спрямований як проти марксистської традиції в економічній теорії, так і проти представників класичного лібералізму, які відстоювали ідею вільних ринків, «чистої» ринкової системи. Для цих різних за ідеологією методологічних підходів характерною є загальна риса, яка їх об'єднує. Марксизм разом із лібералізмом відстоював положення про існування переважно одного механізму розподілу і використання економічних ресурсів: в першому випадку це механізм централізованої планованості, в другому – ринковий механізм.

Так, К. Маркс зазначав, що врешті-решт виробництво сконцентрується виключно в руках асоційованих індивідів, німецький економіст В. Зомбарт, говорячи про Марксову теорію писав: «Вона стверджує, що одна господарська система змінюється іншою; капіталізм змінюється соціалізмом, особливо шляхом концентрації виробництва. Цьому соціальному монізму потрібно протиставити соціалістичний плюралізм, тобто теорію, згідно з якою розвиток не йде таким шляхом, що одна господарська система витісняє іншу, а навпаки, одна система народжується поряд з іншою, приєднується до вже існуючих систем» [1].

Що стосується радикально протилежної неолиберальної позиції, слід привести тезу одного із видних його теоретиків Людвіга фон Мізеса: «Ринкова економіка та соціалістична економіка виключають одна одну, ніяке змішання цих двох систем неможливе і непередставимо: змішаної економіки, тобто системи, що є частково капіталістичною, а частково соціалістичною, не існує» [2]. У тій чи іншій формі цю позицію підтримували Фрідріх Гаєк і Мільтон Фрідман, а також представники так званого німецького ордолібералізму і неолибералізму В. Ойкне, В. Репке, К. Гензель, Ф. Бейом та інші.

Аналіз економічних систем, які мали місце в процесі історичного розвитку, в тому числі і сучасної ринкової економіки, показав, що не одна із них не існувала в чистому вигляді як єдиний тип економічної структури, і для всіх них характерним є структурний плюралізм та існування різних форм власності і господарювання. Аргументацією на користь необхідності існування в межах цілісної економічної системи плюралістичних форм господарювання і різних механізмів регулювання є теорія систем, в основі якої лежить

«закон необхідного різноманіття» Росса Ешбі. За Ешбі «необхідна різноманітність» виникає під впливом різноманіття із зовнішнього, відносно даної системи, середовища [3, с. 25].

Вчені, які поділяють концепцію змішаної економічної системи, розглядають її у двох аспектах (рис. 1), справедливо зазначаючи, що в аспекті її координації ключову роль відіграє ринкове та державне регулювання, які взаємопов'язані між собою. При цьому «змішаність» економічної системи розглядається передусім як доповнення до механізму ринкового саморегулювання, державного регулювання з метою покращення справ в економіці.

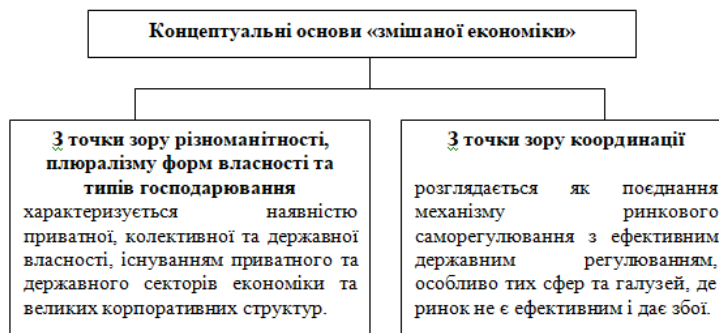

Рис. 1. Концептуальні підходи до визначення «змішаної економіки»

Концептуальні підходи до визначення «змішаної економіки»
Сучасна змішана економічна система характеризується: високим рівнем розвитку продуктивних сил, переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства; різноманітністю існування різних форм власності і рівноправним функціонуванням і конкуруванням різних типів господарювання; поєднанням ринкового механізму з державними методами регулювання; орієнтацією економіки на посилення соціальної спрямованості розвитку та задоволення матеріальних і духовних потреб людини і, насамперед, потреб в розвитку знань, інтелектуального потенціалу, творчих здібностей і талантів. З методологічних позицій основою регулюючої діяльності держави є закони розвитку й функціонування ринкової економіки. Держава не повинна діяти поза межами цих законів, інакше вона буде підривати ринкову природу національної економіки. При цьому «змішаність» економічної системи західними науковцями розглядається, насамперед, як доповнення до механізму ринкового саморегулювання, державного регулювання з метою покращення справ в економіці.

Наприклад, окремі автори зазначали, що ринкова система об'єктивно пронизана державним втручанням і регулюванням [4, с 361].

Дж. Е. Стігліц писав: «У США існує те, що називають змішаною економікою: багато видів економічної діяльності здійснюють приватні фірми, однак інші здійснюються державою. Крім того, уряд вносить зміни в діяльність приватного сектора, навмисне чи ні, вводячи велику кількість правил, податків та субсидій» [5, с. 30].

Один із розробників концепції соціально-ринкового господарства Альфред Мюллер-Армак вказував: «Тоді як неолібералізм розглядає апарат конкуренції, як єдиний принцип організації, концепція соціального ринкового господарства зросла на інших коренях, оскільки вона не покладається виключно на механічні прищеплення конкуренції. Вона спирається так само на порядок держави та суспільства» [6, с. 11]

На думку С. Фішера та Р. Дорнбуша, авторів популярного підручника «Економіка»: «Держава відіграє центральну роль у сучасних змішаних економіках. Ресурси розподіляються не лише через ринки, а й через політичний процес. Існують вагомі теоретичні аргументи на користь того, що державне втручання може допомогти покращити розподіл ресурсів» [7, с. 72].

Відомі американські дослідники П. Самуельсон і В. Нордхауз відмічали: «У змішаній економіці основу економічної організації суспільства становить цінова система, але для подолання макроекономічної нестабільності і недоліків ринку використовуються різноманітні форми державного втручання такі, як податки, державні витрати й державне регулювання» [8, с 667].

Характеризуючи змішану економічну систему, у якій органічно доповнюють один одного два механізми регулювання економічних процесів: ринковий і державний, деякі автори підсумовують що, по-перше, в змішаній економіці ринок і держава поділяють відповідальність за стан справ в економіці, по-друге, в сучасних умовах ринкова система трансформувалась в регульовану, де ринок, як форма організації суспільного виробництва, контролюється і регулюється державою. У зв'язку з такими твердженнями слід зробити принаймні кілька застережень.

Науковці, які підтримують концепцію змішаної економічної системи, справедливо зазначають, що в аспекті її координації ключову роль відіграє ринкове та державне регулювання, які взаємопов'язані між собою. Але, як відомо, еволюція капіталістичного способу виробництва породила могутні економічні організації у формі великих корпорацій і потужні інституції громадянського суспільства: профспілкові союзи, союзи підприємців, союзи захисту споживачів, фермерські союзи тощо, які суттєво впливають на розподіл і

використання економічних ресурсів суспільства. Крім того, на регулювання економіки значний вплив мають групи з концентрованими інтересами.

На існування значного різноманіття суб'єктів, що діють в межах змішаної економічної системи в тій чи іншій мірі вказують і вітчизняні вчені. Зокрема, у виданні В. Гейця [9] зазначено, що у високорозвинутих країнах існує ціла мережа інститутів ринкового регулювання, яка включає в себе декілька механізмів – власне ринок, управління виробництвом на рівні компаній та державне регулювання.

На думку С. Мочерного [10], система регулювання змішаної економіки включає механізм ринкового саморегулювання, монополістичної планованості і державного регулювання, аналіз господарського регулювання показує, що феномен змішаної економіки вважається функцією трьох основних чинників: ринку, підприємств і держави.

Що ж стосується тези, що в змішаній економіці лише ринок і держава відповідають за стан справ в економіці, то вона не є в повній мірі коректною, тому що не враховує вплив демократичних організацій і інституцій громадянського суспільства. Без демократизації економіки і політики, розвинутих структур громадянського суспільства, їх позитивного впливу на стан справ у суспільстві не можна уявити сучасну змішану економічну систему.

Не випадково українські науковці пов'язують розбудову громадянського суспільства з формуванням і розвитком цивілізованого ринку, а також із становленням держави, яка буде діяти в напрямку розвитку виробництва, пошуку «балансу інтересів» між працею і капіталом та буде спрямована на задоволення, насамперед, суспільних потреб і захист національних інтересів. Отже, змішана економічна система характеризується плюралізмом існування різних форм власності та господарювання. У зв'язку з цим виникає питання теоретичного плану: чи можна вважати існування різних форм економічної організації в межах економічної системи випадковим, історично перехідним явищем, або це необхідний структурний елемент, який впливає на розвиток всієї системи.

Економічну систему можна аналізувати в статичі, або в динаміці або поєднувати ці два підходи в залежності від завдань, які ставлять дослідники. Якщо розглядати економічну систему з позицій історичного і еволюційного руху, тобто в динаміці, то вона проходить такі стадії: виникнення, формування, розвиток, проходження розпаду, зникнення. Перші три стадії характеризують висхідний, останні – спадючий рух економічної системи.

Ці стадії можуть бути об'єднані в три етапи: формування; відтворення і розвиток на власній основі; розпад. Аналіз економічної системи в даному аспекті вказує на те, що значна частина її структурних елементів та форм господарювання є необхідними, але історично перехідними, носять в часовому вимірі тимчасовий характер. Цей висновок в повній мірі відноситься і до тих форм координації, які їм притаманні.

В умовах же сучасної трансформації України в напрямку розвитку соціально-ринкової економіки, коли іде активний процес формування ефективних ринкових і корпоративних регуляторів в умовах децентралізації влади, коли створюються інституціональні засади ефективного функціонування виробництва і коли держава діє в інтересах всього суспільства, тоді вона виконує головну роль в реформуванні всієї економіки.

Таким чином, у тому, що стосується закономірностей і стратегії розвитку України, зазначимо, що суть сучасної соціально-економічної стратегії, концептуальна основа реформування української економіки полягає в просуванні до соціалізованого суспільства з високими характеристиками якості життя населення, формуванням нового технологічного укладу і соціально-орієнтованої економіки за умов провідної ролі держави в її трансформації та регулюванні. У цих умовах держава виступає суб'єктом, який не завжди виконує конструктивну розбудовчу роль в економіці і суспільстві. Відповідно, посилюється роль недержавного сектора у вирішенні проблем державного втручання в регулювання економічних процесів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що некомерційний сектор є невід'ємною складовою сучасної змішаної ринкової економіки та важливим елементом механізму її регулювання. Його функціонування забезпечує ефективне поєднання ринкових, державних і суспільних інструментів координації соціально-економічних процесів, сприяючи підвищенню рівня добробуту населення, розвитку людського капіталу та зміцненню соціальної стабільності. Доведено, що діяльність некомерційних організацій має не лише соціальне, а й економічне значення, оскільки вони виступають роботодавцями, виробниками товарів і послуг, платниками податків, а також забезпечують задоволення суспільних потреб у тих сферах, які є недостатньо привабливими для комерційного бізнесу. Водночас їх діяльність сприяє розвитку інноваційних підходів у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, зниженню рівня бідності та оптимізації державних витрат на соціальну підтримку населення.

Перспективи подальших наукових розвідок доцільно пов'язати з дослідженням сучасних механізмів управління розвитком некомерційного сектору в умовах цифрової трансформації економіки, глобалізаційних викликів та посилення загроз національній безпеці. Особливої уваги потребують питання формування ефективної державної політики підтримки некомерційних організацій, удосконалення механізмів їх фінансування, розвитку партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством, а також

впровадження сучасних цифрових технологій в управлінську діяльність. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню результативності функціонування некомерційного сектору та його адаптації до сучасних викликів і тенденцій розвитку.

Література

1. Пармаклі Д. М., Філіппова С. В., Добрянська Н. А. Історія економічних вчень : навчальний посібник. Одеса, 2018. 113 с.
2. Mises L. von. Human Action: A Treatise on Economics. 4th rev. ed. Irvington-on-Hudson, NY : Foundation for Economic Education, 1996. 906 p.
3. Ситник Г. П., Комаха Л. Г., Рудик А. О. Основи теорії систем та системного аналізу : навчальний посібник / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : Академпрес, 2024. 160 с.
4. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. Ч. 1 : Макроекономіка / пер. з англ. Львів : Просвіта, 1997. 671 с.
5. Стігліц Дж. Е. Глобалізація та її тягар / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 252 с.
6. Müller-Armack A. The Principles of the Social Market Economy (1965). The Social Market Economy / ed. by P. Koslowski. Berlin, Heidelberg : Springer, 1998. P. 255–274. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-72129-8_19.
7. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. Київ : Основи, 1996. 809 с.
8. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. 12th ed. New York : McGraw-Hill, 1985. 950 p.
9. Перехідна економіка : підручник / за ред. В. М. Гейця. Київ : Вища школа, 2003. 591 с.
10. Мочерний С. В. Економічна теорія : навчальний посібник. 4-те вид., стер. Київ : Академія, 2009. 640 с.

References

1. Parmakli, D. M., Filyppova, S. V., & Dobrianska, N. A. (2018). Istoriia ekonomichnykh vchen [History of economic thought]. Odesa. (in Ukrainian)
2. Mises, L. von. (1996). Human action: A treatise on economics (4th rev. ed.). Foundation for Economic Education.
3. Sytnyk, H. P., Komakha, L. H., & Rudyk, A. O. (2024). Osnovy teorii system ta systemnoho analizu [Fundamentals of systems theory and systems analysis]. Akadempres. (in Ukrainian)
4. McConnell, C. R., & Brue, S. L. (1997). Analitichna ekonomii: pryntsyipy, problemy i polityka. Ch. 1: Makroekonomika [Analytical economics: Principles, problems and policies. Part 1: Macroeconomics]. Prosvita. (in Ukrainian)
5. Stiglitz, J. E. (2003). Hlobalizatsiia ta yii tiahar [Globalization and its discontents] (A. Ishchenko, Trans.). KM Akademiia. (in Ukrainian)
6. Müller-Armack, A. (1998). The principles of the social market economy (1965). In P. Koslowski (Ed.), The social market economy (pp. 255–274). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-72129-8_19
7. Dornbusch, R., & Fischer, S. (1996). Makroekonomika [Macroeconomics]. Osnovy. (in Ukrainian)
8. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (1985). Economics (12th ed.). McGraw-Hill.
9. Heiets, V. M. (Ed.). (2003). Perekhidna ekonomika [Transition economy]. Vyscha shkola. (in Ukrainian)
10. Mochernyi, S. V. (2009). Ekonomichna teoriia [Economic theory] (4th ed.). Akademiia. (in Ukrainian)